

KMP.573.8.2018.RK

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Ostrowcu Świętokrzyskim
(wyciąg)**

1. Wprowadzenie

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), dalej OPCAT, oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 11-12 kwietnia 2018 r. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Mechanizm) wizytował Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Ostrowcu Świętokrzyskim, ul. Bałtowska 289 (dalej: MOW, Ośrodek, placówka).

W skład delegacji KMPT wchodził: dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Aleksandra Osińska (psycholog), Klaudia Kamińska i Rafał Kulas (prawnicy).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania wychowanków, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawianie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków osób pozbawionych wolności i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W czasie wizyty wykonano następujące czynności:

- przeprowadzono wstępną rozmowę z Adelą Burakowską (Dyrektor MOW), Bartłomiejem Burakowskim (Prezesem Zarządu Stowarzyszenia Akademia Rozwoju Socjoterapii) i Katarzyną Rudzką (pedagogiem),

- dokonano oglądu terenu Ośrodka, w tym pokoi wychowanków, sanitariatów, jadalni, pomieszczeń dydaktycznych i rekreacyjnych,
- przeprowadzono rozmowy z personelem placówki,
- przeprowadzono indywidualne rozmowy z wychowankami, w warunkach zapewniających poufność rozmowy,
- dokonano analizy dokumentacji dostępnej na miejscu, w tym książki wizyt lekarskich, rejestru przypadków zastosowania przymusu bezpośredniego, akt indywidualnych nieletnich, zeszytu odwiedzin, dzienników wychowawczych, protokołów z zebrań rady pedagogicznej, społeczności oraz protokołów kontroli instytucji sprawujących nadzór nad placówką,
- wykonano dokumentację fotograficzną pomieszczeń MOW i wybranej dokumentacji.

W czasie rozmowy podsumowującej wizytę przedstawiciele KMPT poinformowali Adelę Burakowską (Dyrektor MOW) i Bartłomieja Burakowskiego (Prezesa Zarządu Stowarzyszenia Akademia Rozwoju Socjoterapii) o ustaleniach dokonanych w ramach powyższych czynności oraz wysłuchali ich uwag i wyjaśnień. Po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację związaną z funkcjonowaniem placówki.

Podczas monitoringu placówki KMPT dokonał oceny: legalności pobytu wychowanków w MOW, ich traktowania, dyscyplinowania, realizacji praw do: ochrony zdrowia, informacji, edukacji, rekreacji i wypoczynku, kontaktów ze światem zewnętrznym, dostępu do mechanizmów skargowych, praktyk religijnych i swobody ich wyboru, warunków bytowych, dostosowania placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, kwalifikacji zawodowych personelu oraz realizowanych oddziaływań wychowawczych i terapeutycznych.

W niniejszym raporcie uwzględniono obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania nieletnich. Raport wskazuje również mocne strony placówki, wyróżniające ją na tle dotychczas wizytowanych przez KMPT.

W punkcie 4 raportu opisano problem systemowy wymagający zmiany obowiązującego prawa.

2. Ogólna charakterystyka MOW

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Ostrowcu Świętokrzyskim jest placówką resocjalizacyjną przeznaczoną dla chłopców w wieku od 13 lat, w normie intelektualnej,

bez niepełnosprawności ruchowej, niedostosowanych społecznie. W wyjątkowych wypadkach do MOW może zostać przyjęty nieletni niepełnosprawny intelektualnie w stopniu lekkim, jeśli przemawiają za tym względy rodzinne lub wychowawcze.

Ośrodek jest placówką niepubliczną, prowadzoną przez Stowarzyszenie Akademia Rozwoju Socjoterapii z siedzibą w Ostrowcu Świętokrzyskim, ul. Bałtowska 289 (KRS: 0000516097, wpisaną do ewidencji szkół i placówek niepublicznych prowadzonej przez Starostę Ostrowieckiego. Organem sprawującym nadzór pedagogiczny jest Świętokrzyski Kurator Oświaty.

MOW przeznaczony jest dla 42 wychowanków. W dniach wizytacji w placówce przebywało 15 nieletnich.

3. Mocne strony placówki

Za mocne strony placówki KMPT uznał:

- dobrze wyposażoną siłownię;
- szeroką ofertę zajęć pozalekcyjnych i kółek zainteresowań – np. sekcji bokserskiej, kółka teatralnego, fotograficznego, survivalu, koła usamodzielnienia, kulinarnego, piłki siatkowej, sportowo-pływackiego, rowerowego, czytelniczego. Nieletni mają też możliwość częstego uczestnictwa w zajęciach poza placówką – wycieczkach, rajdach pieszych i rowerowych, imprezach krajoznawczych, kulturalnych i sportowych;
- realizację w stosunku do wychowanków treningu umiejętności społecznych (TUS) - w zajęciach uczestniczyli wszyscy wychowankowie, odbywały się one raz w tygodniu, w 5-6 osobowych grupach. Trening składał się z trzech modułów: emocjonalnego (nieletni uczyli się panowania nad emocjami, właściwej komunikacji), prawa i kultury zdrowia (omawiano zasady konsekwencji i odpowiedzialności prawnej za czyny oraz podstawowe zasady higieny osobistej) oraz społeczno-kulturowego (w jego trakcie nieletni zapoznawali się z tradycjami, zwyczajami i zasadami zgodnymi z normami społecznymi). TUS miał różnorodną formę – m.in. wykładów, dyskusji, projekcji filmu, psychodramy, testów niedokończonych zadań, zadań plastycznych. Spotkania odbywały się także poza placówką, w formie wyjść do kina i zabaw logicznych. W ramach TUS nieletni uczyli się też kulturalnego dopingu, w ramach uczestnictwa w meczach rocznika 2005, drużyny piłkarskiej KSZO Ostrowiec;

- realizację zajęć w ramach których wychowankowie uczyli się kontrolowania wybuchów złości i agresji. Zajęcia odbywały się raz w tygodniu, w 6-8 osobowych grupach. Uczestniczyli w nich wszyscy wychowankowie MOW. Tematyka dostosowana była do potrzeb uczniów i bieżących wydarzeń w Ośrodku. W ramach zajęć pracowano z nieletnimi nad poprawą umiejętności interpersonalnych oraz planowania sytuacji społecznych. Nieletni uczyli się określania intensywności uczuć i emocji, rozpoznawania wczesnych sygnałów ostrzegawczych oraz kontrolowania wybuchów złości i agresji. Zajęcia odbywały się także poza placówką, w formie wyjść do kina lub na spotkania sportowe;
- funkcjonowanie anonimowych ankiet, w których wychowankowie co pół roku, mogą zasygnalizować w jakim stopniu realizowane są ich prawa i czy doświadczyli przemocy (powstaje z nich analiza pisemna, która jest omawiana na spotkaniach grona pedagogicznego);
- pisemną informację znajdującą się na tablicy informacyjnej, skierowaną do wychowanka, w której przystępnym językiem opisano, do których pracowników MOW może zgłosić się chłopiec, gdy doświadczy przemocy lub będzie jej świadkiem (wychowawca, dyżurujący wychowawca, pracownik ochrony, dyrektor i wicedyrektor placówki, dyrektor ds. wychowawczych, koordynator ds. bezpieczeństwa, psycholog, pedagog, rzecznik praw wychowanka; z zastrzeżeniem uwag wskazanych w pkt. 5.3. raportu).

4. Problem systemowy

W placówce zainstalowano monitoring wizyjny. Monitorowane są korytarze (w szkole i internacie) oraz sale lekcyjne. Delegacja KMPT nie ujawniła kamer w sypialniach i sanitariatach. Podgląd bieżącego obrazu z kamer ma Dyrektor MOW oraz wychowawcy. Nagrania przechowywane są przez okres miesiąca, następnie są nadpisywane kolejnymi nagraniami.

W ocenie Dyrektor MOW zainstalowanie monitoringu wizyjnego w Ośrodku ma charakter prewencyjny. Sprzyja poczuciu bezpieczeństwa, pozwala na sprawowanie odpowiedniego nadzoru nad uczniami i pracą personelu, w przypadku zaś zaistnienia określonego zdarzenia (np. kradzieży, przemocy) pozwala na ustalenie sprawcy i wyciągnięcie odpowiednich konsekwencji.

Kwestia stosowania monitoringu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, w związku z jej pominięciem w przepisach regulujących funkcjonowanie tych placówek, od kilku lat pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, który już w 2010 r. skierował wystąpienie generalne do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie monitorowania szkół i placówek oświatowych (m.in. ośrodków wychowawczych i socjoterapii). Wskazywał wówczas, że monitorowanie szkół i placówek oświatowych może stanowić formę ingerencji w prywatność uczniów, nauczycieli oraz innych osób znajdujących się na terenie obserwowanego budynku.

Dla legalności tego rodzaju kontroli istotne jest jednak, żeby ograniczenie to spełniało przesłanki określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji, w tym wymóg ustawowej formy ograniczenia. Rzecznik Praw Obywatelskich zauważył, że żaden przepis rangi ustawowej nie upoważnił organów prowadzących do instalowania kamer monitorujących na terenie szkół i placówek oświatowych.

Regulacji na gruncie ustawowym wymaga jednak nie tylko samo uprawnienie do instalowania na terenie szkół i placówek oświatowych sieci monitoringu wizyjnego, ale także sprecyzowanie zasad i celów montowania kamer, sposób postępowania ze zgromadzonymi w ten sposób danymi, w tym zasady dostępu do nagrań z kamer monitorujących oraz zabezpieczenia danych, a także ewentualne wymagania odnośnie do oznaczenia terenu monitorowanego.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Obywatelskich postuluje dokonanie zmian aktualnie obowiązujących regulacji, aby ograniczyć możliwość instalowania kamer monitorujących w szkołach i placówkach oświatowych do miejsc wyraźnie wskazanych w przepisach prawa.

Nie ulega także wątpliwości, że możliwość instalowania na terenie szkół sieci monitoringu wizyjnego powinna wynikać z przepisów rangi ustawowej, a ewentualne upoważnienie do wydania aktu wykonawczego musi być zgodne z wymaganiami, o których mówi przepis art. 92 ust. 1 Konstytucji.

Do chwili obecnej takie unormowania nie zostały wprowadzone. Omawianą kwestię należy uznać za problem systemowy, który jest w dalszym ciągu monitorowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

5. Obszary wymagające poprawy

5.1. Dyscyplinowanie wychowanków

Podczas analizy zeszytu społeczności grupy III ujawniono przypadek zastosowania w dniu 9 grudnia 2017 r., odpowiedzialności zbiorowej wobec grupy IV, w związku z udaremnioną próbą ucieczki i brakiem przyznania się do niej sprawców. Nieletni zostali ukarani: pobytem od godz. 20:00 w sypialniach, brakiem nocy filmowej oraz zakazem korzystania z konsoli do gier wideo (Xboxa). Był to jedyny przypadek zastosowania odpowiedzialności zbiorowej ujawniony przez Mechanizm.

KMPT podkreśla, że karanie podopiecznych za czyny, których nie popełnili, może wywoływać w nich poczucie niesprawiedliwości, upokorzenia i wrogości wobec innych, a także prowokować działania odwetowe wobec faktycznego sprawcy. Sprzyja to powstawaniu negatywnych postaw wychowawczych i przejawów drugiego życia. Utrudnia też budowanie w placówce pozytywnej atmosfery i braku akceptacji dla przemocy. Uzyskiwane dzięki takiej metodzie efekty dyscyplinarne nie mogą stanowić przesłanki jej stosowania.

Powyższa forma dyscyplinowania jest też niezgodna ze standardami międzynarodowymi. Zgodnie z Zaleceniami CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, kary zbiorowe uznane zostały, obok kar cielesnych i karania poprzez umieszczanie w ciemnej celi, za zabronione formy nieludzkiego i upokarzającego karania (Reguła 95.2). Ponadto zgodnie z Rezolucją Zgromadzenia Ogólnego 45/113 sankcje zbiorowe mają być zakazane, zaś dyscyplinarne karanie nieletniego powinno być dozwolone wyłącznie w ściśle wytyczonych granicach obowiązującego prawa i regulaminów (Reguła 67 i 70).

KMPT zaleca odstąpienie od stosowania wobec podopiecznych sankcji zbiorowych.

Przez pryzmat powyższej sprawy KMPT zwraca też uwagę na konieczność wyeliminowania praktyki polegającej na stosowaniu kilku kar za to samo przewinienie (w przypadku zdarzenia z 9 grudnia 2017 r. były to: pobyt w sypialniach od godz. 20:00, pozbawienie udziału w nocy filmowej oraz zakaz korzystania z konsoli gier wideo).

Zgodnie z Regułami Narodów Zjednoczonych dotyczącymi Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), żaden nieletni nie powinien być karany więcej niż raz za to samo przewinienie.

W ocenie KMPT taka praktyka może wywołać poczucie niesprawiedliwości i frustracji podopiecznego, nie ma uzasadnienia wychowawczego i potęguje jedynie dolegliwości wywołane karą.

W opinii Mechanizmu za jedno przekroczenie wymierzać się powinno tylko jedną karę. W przypadku zaś, gdy wychowanek popełnił więcej przekroczeń, zanim został ukarany za którekolwiek z nich, wymierzać powinno się jedną karę, odpowiednio surowszą. KMPT zaleca zaprzestanie wielokrotnego karania wychowanków za jedno przewinienie.

5.2. Badanie medyczne i dokumentowanie obrażeń

Wychowankowie przyjmowani do placówki nie są badani profilaktycznie przez lekarza. Konsultacje lekarskie mają miejsce wyłącznie w sytuacjach, gdy nieletni sygnalizuje jakieś dolegliwości lub istnieje potrzeba interwencji medycznej.

Chłopcy są badani przez pielęgniarkę, jednak jak wykazała analiza dokumentacji, badanie takie nie odbywa się niezwłocznie po przyjęciu. W niektórych przypadkach ogląd nieletniego przez pielęgniarkę miał miejsce nawet kilka miesięcy po przyjęciu do placówki.

Zapiski pielęgniarki nie zawsze zawierały też datę badania i informację o tym, czy chłopiec posiada obrażenia, czy nie.

KMPT podkreśla, że badanie lekarskie przy przyjęciu do miejsca detencji i właściwe dokumentowanie urazów stwierdzonych podczas badania, uważane jest za podstawową gwarancję prewencji tortur. Pozwala bowiem na ujawnienie obrażeń powstałych przed przybyciem do MOW, udokumentowanie śladów przemocy na potrzeby procesu karnego oraz podjęcie skutecznych działań w przypadku stwierdzenia torturowania. Pozwala też na wykrycie ewentualnych innych, istotnych z medycznego punktu widzenia nieprawidłowości. Badanie lekarskie chroni też personel ośrodka dla nieletnich i funkcjonariuszy innych służb przed bezpodstawnymi zarzutami.

W opinii Europejskiego Komitetu ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) obowiązkowemu badaniu lekarskiemu

powinni zostać poddani wszyscy nieletni, także ci powracający do ośrodka, po ucieczce, w asyście Policji¹. Lekarz powinien porozmawiać i przeprowadzić badanie każdego nieletniego tuż po jego przyjęciu do ośrodka pozbawienia wolności; poza wyjątkowymi okolicznościami rozmowa/badanie powinna być przeprowadzona w dniu przyjęcia. Jednakże osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nieletniego ze służbą zdrowia może być wykwalifikowana pielęgniarka, która następnie składa sprawozdanie lekarzowi².

Ponadto zgodnie z zaleceniami CM/Rec (2008) 11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi: *Jak najszybciej po przyjęciu do placówki młodociany ma zostać poddany badaniom lekarskim, założony ma zostać rejestr medyczny oraz należy rozpocząć leczenie wszelkich chorób czy obrażeń* (Reguła 62.5).

Badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria – być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po zaistnieniu zdarzenia i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur.

CPT rekomenduje, by dokumentacja z takiego badania zawierała: obiektywny i dokładny opis stanu pacjenta, w szczególności wszelkich urazów, wyniki dodatkowych badań, szczegółowe wnioski wynikające ze specjalistycznych konsultacji, proponowany sposób leczenia w przypadku ujawnienia urazów, a także wskazania do dalszej pracy z pacjentem. Wszelkie zauważone urazy należy nanieść na specjalny formularz przewidziany do tego celu, z wykresami ciała do oznakowania urazów, który będzie przechowywany w aktach medycznych. Pożądane byłoby fotografowanie ran, a zdjęcia powinny być dołączane do akt medycznych. CPT zaleca też zaprowadzenie specjalnego rejestru urazów, w którym należy odnotowywać wszystkie rodzaje obrażeń³.

W przypadku, gdy nieletni wskaże, że był ofiarą przemocy lub istnieje takie podejrzenie, powinien zostać poddany badaniu i opiece psychologa.

Pomocnym narzędziem w pracy personelu placówki, w tym psychologa i pielęgniarki może być rekomendowany przez ONZ - *Podręcznik skutecznego badania*

¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 23 i 39; Raport CPT z wizyty w Hiszpanii, CPT/Inf (2017) 34, § 115.

² Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 39.

³ Zob. Dwudziesty Trzeci Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2013), § 71-84; Raport CPT z wizyty w Serbii, CPT/Inf (2016) 21, § 22, 27, 50, 81; Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, § 78.

i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania (Protokół Stambulski). Zawiera on praktyczne informacje, adresowane między innymi do personelu medycznego i psychologów, w zakresie metod tortur, ich objawów, sposobów identyfikacji, realizacji badania medycznego i dokumentowania śladów przemocy. Skupia się również na barierach psychologicznych mogących pojawić się w relacjach z ofiarami oraz kwestiach etycznych (w tym etyce lekarskiej).

Stosowanie Protokołu Stambulskiego zaleca państwom będącym sygnatariuszami OPCAT Podkomitet ONZ ds. Zapobiegania Torturom oraz Innemu Okrutnemu, Nieludzkiemu, Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (SPT)⁴.

KMPT zwraca też uwagę na konieczność zapewnienia poufności przy kontaktach wychowanka z lekarzem lub pielęgniarką. W rozmowach indywidualnych nieletni wskazywali, że badanie przez pielęgniarkę odbywa się w obecności pracownika MOW. Praktyka taka osłabia prewencyjny charakter takiego badania. W obecności pracownika placówki nieletni może nie chcieć poinformować pielęgniarki lub lekarza, że padł ofiarą przemocy. Obecność personelu pozamedycznego może też zniechęcać chłopców do udzielenia innych, istotnych z punktu widzenia opieki medycznej informacji: o aktualnym stanie zdrowia, leczeniu, przebytych chorobach, przyjmowanych lekach, konsultacjach psychiatrycznych.

CPT podkreśla, że jest rzeczą oczywistą, że wszyscy nieletni pozbawieni wolności powinni mieć możliwość poufnego kontaktu z lekarzem w każdym czasie, bez względu na reżim (także dyscyplinarne umieszczenie w izolatce), jakiemu zostali poddani⁵.

5.3. Prawo do informacji i dostęp do mechanizmu skargowego

Wszyscy ludzie, niezależnie od miejsca pozbawienia wolności, mają prawo i potrzebę otrzymania zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych dla nich kwestiach: przysługujących im prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg. Dostęp do takich informacji zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala

⁴ UN Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). Zob. Raport SPT z wizyty w Peru, 9 sierpnia 2017 r., CAT/OP/PER/1, § 20; Raport z wizyty SPT na Ukrainie, 16 marzec 2016 r., CAT/OP/UKR/1, § 46-48; Raport SPT z wizyty w Brazylii, 5 lipiec 2012 r., CAT/OP/BRA/1, § 38-39.

⁵ Zob. Dziesiąte Sprawozdanie Ogólne, CPT/Inf (99)12, § 40.

odgrywać aktywną rolę w zabezpieczaniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy.

Według CPT *skuteczne zażalenia i procedury inspekcyjne są podstawowymi gwarancjami przeciwko złemu traktowaniu w ośrodkach dla nieletnich. Osoby nieletnie powinny mieć możliwość złożenia zażalenia zarówno w ramach, jak i poza systemem administracyjnym danego ośrodka; ponadto osoby nieletnie powinny być upoważnione do poufnego kontaktowania się z właściwą władzą*⁶.

W swoim najnowszym sprawozdaniu z działalności w 2017 r. CPT podkreślił znaczenie dostępu do mechanizmu skargowego jako fundamentalnej gwarancji prewencji tortur we wszystkich miejscach zatrzymań, w tym ośrodkach dla nieletnich⁷. W ocenie CPT efektywne mechanizmy skargowe mogą nie tylko łagodzić napięcia między osobami pozbawionymi wolności i personelem, ale także poprzez zapewnienie, że skargi są traktowane poważnie, przyczynić się do budowania pozytywnych relacji. Państwa europejskie powinny więc zapewnić bezpośredni, bezpieczny i poufny dostęp do organów rozpatrujących skargi, który będzie dostępny we wszystkich miejscach zatrzymań.

Niezwykle ważne jest więc, aby w każdym miejscu pozbawienia wolności funkcjonował wewnętrzny mechanizm składania skarg. Oczywiście, składający skargę powinni mieć możliwość bezpośredniego zwrócenia się do zewnętrznych organów ds. skarg. Skargi z kolei powinny być rozpatrywane szybko i dokładnie zgodnie z jasną procedurą, która chroni daną osobę przed możliwym zastraszeniem lub represjami⁸.

Informacja o prawie i sposobie składania skarg powinna być przekazywana zarówno w formie ustnej oraz pisemnej, w sposób zrozumiały dla użytkownika. CPT rekomenduje opracowanie odpowiedniego narzędzia informacyjnego (np. plakatów w przestrzeniach wspólnych, rozdziału dotyczący procedur składania skarg w regulaminie zakładu, ulotek i filmów informacyjnych)⁹.

Komitet zwraca również uwagę na potrzebę zapewnienia większej dostępności do skarg dla grup szczególnie wrażliwych: nieletnich, osób z zaburzeniami psychospołecznymi i/lub uczącymi się lub osób mających problemy ze zrozumieniem,

⁶ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 36.

⁷ Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

⁸ Zob. Dwudziesty Siódmy Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2018) 4, § 68-91.

⁹ Tamże, § 79.

mówieniem, czytaniem lub pisaniem oficjalnego języka zainteresowanego kraju, w tym cudzoziemców¹⁰.

Szczególnie ważne jest więc, by nieletni zostali w sposób dla nich zrozumiały pouczeni o tym, że przysługuje im prawo do zwrócenia się z wnioskiem do określonych instytucji i organizacji, a także mieli wiedzę o tych instytucjach.

Wypracowaną przez KMPT praktyką, rekomendowaną wizytowanym placówkom, jest wywieszenie na ogólnodostępnych tablicach informacyjnych listy instytucji zajmujących się ochroną praw człowieka, do których nieletni mogliby zwrócić się w przypadku naruszenia ich praw oraz instytucji nadzoru.

W wizytowanej placówce tablice informacyjne zawierały dane adresowe: Rzecznika Praw Dziecka, Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sądu Okręgowego w Kielcach. KMPT zaleca uzupełnienie powyższej listy o: Rzecznika Praw Obywatelskich, organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną praw dzieci (np. Helsińską Fundację Praw Człowieka). Należy też wskazać, że ujęty w wykazie Sąd Okręgowy w Kielcach nie zawiera w swojej strukturze organizacyjnej wydziału rodzinnego i nieletnich. Warto więc uzupełnić wykaz o dane adresowe Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim, III Wydział Rodzinny i Nieletnich, którego sędzia dokonała wizytacji placówki za okres II półrocza 2017 r.

Warto podkreślić, że realizacja powyższego zalecenia nie pociąga za sobą dużych nakładów finansowych, co w odniesieniu do jego znaczenia i skuteczności, przemawia za jego wprowadzeniem.

KMPT pozytywnie ocenia wyznaczenie w placówce rzecznika praw wychowanka, z którym chłopcy mogą kontaktować się telefonicznie, z zachowaniem anonimowości. Na tablicy informacyjnej widnieje jednak wyłącznie numer telefonu, bez podania kto pełni tę funkcję. Chłopcy nie wiedzą więc, z kim mogą się skontaktować, czy jest to osoba której ufają i której teoretycznie może dotyczyć sprawa, w której dzwonią. Takie rozwiązanie może więc nie być dla nich bezpieczne i zniechęcać nieletnich do kontaktu. KMPT zachęca Dyrektora placówki do wskazania danych personalnych rzecznika wychowanka. Transparentność w tym zakresie sprzyja budowaniu zaufania chłopców i budowania właściwych relacji.

Wątpliwości KMPT budzi dostęp nieletnich do zewnętrznych mechanizmów skargowych. W udostępnionych wizytującym dokumentach znajdują się bowiem dwa

¹⁰ Tamże, § 83.

przeciwstawne wpisy. Przepis § 68 ust. 6 Statutu (tekst z 2018 r.) stanowi bowiem, że *Skargi i wnioski ucznia/wychowanka do innych organów i instytucji wymagają zachowania drogi służbowej*. Z kolei § 6 Procedury składania skarg przez wychowanków brzmi: *Skargi i wnioski nieletniego do innych organów i instytucji nie wymagają zachowania drogi służbowej*.

KMPT prosi o wyjaśnienie praktyki w przypadku chęci złożenia przez wychowanka skargi do instytucji zewnętrznej oraz ujednoczenie aktów wewnętrznych regulujących ten proces.

5.4. Warunki bytowe

W ocenie KMPT warunki w jakich przebywali chłopcy wymagają poprawy. Okna na terenie placówki (w tym w pokojach wychowanków) posiadały kraty. Brak było wyposażenia, nadającego pokojom domowy wygląd i poczucie bezpieczeństwa, takich jak np. firanki, rolety, dywany itp. W pokojach było brudno, czuć było nieprzyjemny zapach.

W niektórych pokojach meble były zniszczone (oberwane drzwi szaf), zaś pomieszczenia pomalowane były wulgarnymi napisami (niektóre z nich nawoływały do wrogości między klubami piłkarskimi). W jednym z pokoiów zastano wycięte na drzwiach wejściowych do łazienki rysunki penisów. Zniszczenia widoczne były też na korytarzu internatu.

Z wyjaśnień Dyrektor MOW wynika, że raz do roku (w okresie letnim) pomieszczenia są remontowane, meble zaś naprawiane. Są one jednak systematycznie niszczone przez nieletnich.

KMPT zachęca władze placówki do demontażu krat. Ich obecność nie znajduje uzasadnienia w MOW, który jest placówką wychowawczą, nie penitencjarną. Kraty w oknach nie mają uzasadnienia wychowawczego, pogłębiają tylko rygoryzm i nasuwają skojarzenia z systemem więziennym.

Krytyczne uwagi dotyczące obecności krat w Ośrodku zgłaszał Rzecznik Praw Dziecka, którego przedstawiciele wizytowali placówkę w dniach 18-19 września 2017 r. Rzecznik podkreślił m.in., że kraty w oknach *stwarzają zagrożenie dla zdrowia*

*młodzieży w szczególności w sytuacjach wystąpienia niekontrolowanych zdarzeń, takich jak np. pożar.*¹¹ Zalecił Dyrektorowi placówki ich usunięcie¹².

Mechanizm dostrzega też konieczność wyremontowania wyeksploatowanych pomieszczeń i wymiany lub naprawy zniszczonych mebli. Warto też dbać o systematyczne usuwanie wulgarnych napisów na ścianach i meblach, gdyż prowokują jedynie konflikt między wychowankami i stwarzają ryzyko zaistnienia przemocy. Niweczą też podejmowane wysiłki wychowawcze.

Warto w tym miejscu odwołać się też do standardów CPT, który wskazał, że *dobrze zaprojektowany ośrodek detencyjny dla nieletnich powinien zapewniać pozytywne i spersonalizowane warunki detencji młodych osób pozbawionych wolności. Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa*¹³.

Z kolei zgodnie z Regulą 31 Narodów Zjednoczonych dotyczącą Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (dalej: Rezolucja Nr 45/11) *Nieletnim pozbawionym wolności przysługuje prawo do takich warunków i wyposażenia w zakładzie, które zapewniają im zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i godności ludzkiej.*

5.5. Dostosowanie placówki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

W ocenie KMPT placówka nie jest przystosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Zgodnie § 2 pkt. 1 Statutu MOW jest *placówką resocjalizacyjną, przeznaczoną dla chłopców w normie intelektualnej, bez niepełnosprawności ruchowej, niedostosowanych społecznie, w wieku od 13 lat do 18 lat, z zastrzeżeniem ust. 2 i 3 oraz § 1 ust. 6.*

Z uwagi na powyższy zapis KMPT zwraca się do Dyrektora Ośrodka Rozwoju Edukacji o udzielenie informacji:

¹¹ Zob. Informacja o wynikach badania stanu przestrzegania praw dziecka przeprowadzonej w dniach 18-19 września 2017 r., z dnia 11 grudnia 2017 r., s. 4.

¹² Tamże, zalecenie nr 14, s. 59.

¹³ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 29-30.

- czy posiada wiedzę o brzmieniu § 2 pkt. 1 Statutu placówki i czy w latach 2017-2018 kierował do niej nieletnich z niepełnosprawnością ruchową,
- czy dysponuje listą młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które w swoich statutach wykluczają możliwość umieszczania w nich nieletnich z niepełnosprawnością ruchową,
- czy dysponuje wiedzą, które młodzieżowe ośrodki wychowawcze posiadają dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo i w jakim zakresie są dostosowane, by móc kierować tam wychowanków z niepełnosprawnościami.

5.6. Personel

Z udostępnionych KMPT informacji wynika, że personel posiada odpowiednie do wykonywanych zadań kwalifikacje i doświadczenie zawodowe. Ponadto doskonalili on swoje umiejętności w formie szkoleń. Przykładowo w roku szkolnym 2017/2018 personel przeszedł szkolenia z zakresu:

- treningu zastępowania agresji, praw i obowiązków człowieka i ucznia,
- skutecznego komunikowania się w Ośrodku – aspekty psychologiczne i logistyczne,
- rozwiązywania problemów dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych w pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie.

KMPT pozytywnie ocenia oferowany kadrze katalog szkoleń. Z uwagi jednak na specyfikę pracy w placówce, występowanie sytuacji trudnych w relacjach z nieletnimi oraz obciążenie psychiczne związane z wykonywaniem zawodu, zaleca, by katalog oferowanych personelowi szkoleń i warsztatów wzbogacić o tematykę dotyczącą: stosowania przymusu bezpośredniego, udzielania pierwszej pomocy oraz przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu.

W ocenie KMPT korzystne byłoby również zorganizowanie dla kadry placówki regularnych superwizji, służących rozładowaniu napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych. Takie spotkania mogłyby przyczynić się również do polepszenia relacji pomiędzy personelem, co w rezultacie może mieć bezpośrednie przełożenie na jakość ich pracy i poziom sprawowanej opieki nad wychowankami.

Konieczne jest również uaktualnianie wiedzy we wskazanych obszarach oraz realizacja kursów w formie praktycznej, pozwalającej na utrwalenie nabytej wiedzy i umiejętności.

Zgodnie bowiem z regułą 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113), dalej: Reguły ONZ, *personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm dotyczących praw człowieka i praw dziecka.*

Mechanizm podkreśla, że odpowiednio dobrany i wykwalifikowany personel stanowi skuteczną gwarancję ochrony nieletnich przed niewłaściwym traktowaniem. Dzięki swojej wiedzy i doświadczeniu oraz codziennemu kontaktowi z nieletnimi ma możliwość bieżącego monitorowania zachowania podopiecznych i wyłapywania niepokojących sygnałów, świadczących o nieodpowiednim traktowaniu. W przypadku stwierdzenia niepokojących zdarzeń może także podjąć skuteczne środki zaradcze (np. poprzez udzielenie pomocy, wezwanie Policji czy zgłoszenie przełożonym swoich obaw i podejrzeń.). Dlatego ważne jest, by był on odpowiednio dobrany, miał stworzoną możliwość podnoszenia swoich kwalifikacji, rozwoju zawodowego i wiedzy w zakresie identyfikowania symptomów świadczących o niewłaściwym traktowaniu.

Na kwestie odpowiedniego doboru i kwalifikacji personelu, odpowiedzialnego za opiekę nad osobami w miejscach detencji, zwraca też uwagę CPT, podkreślając, że: *Dozór i opieka nad osobami nieletnimi pozbawionymi wolności jest zadaniem szczególnie wymagającym. Personel powołany do wypełniania tego zadania powinien być starannie dobrany pod względem osobistej dojrzałości i zdolności do radzenia sobie z wyzwaniami związanymi z pracą i dbaniem o dobro tej grupy wiekowej. W szczególności personel powinien być zaangażowany w pracę z młodymi ludźmi oraz być w stanie pokierować i zmotywować osoby nieletnie, za które ponosi odpowiedzialność. Cały personel, łącznie z osobami wykonującymi wyłącznie obowiązki w zakresie dozoru, powinien przechodzić profesjonalne szkolenie, zarówno w czasie przyjęcia do pracy, jaki i w jej trakcie, a także otrzymywać odpowiednie wsparcie z zewnątrz oraz nadzór w wykonywaniu ich obowiązków¹⁴.*

Z uwagi na fakt, że w placówce realizowany jest wobec wychowanków Trening Zastępowania Agresji (TZA) KMPT zwraca się do Dyrektora MOW z zapytaniem, czy

¹⁴ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99) 12, § 33.

osoby realizujące tę formę oddziaływania posiadają certyfikat uprawniający do prowadzenia zajęć.

5. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

1. Dyrektorowi Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Ostrowcu Świętokrzyskim:

- 1.1. odstąpienie od stosowania wobec podopiecznych sankcji zbiorowych (zob. pkt. 5.1. raportu);
- 1.2. zaprzestanie wielokrotnego karania wychowanków za jedno przewinienie (zob. pkt. 5.1. raportu);
- 1.3. zapoznanie personelu placówki, w szczególności psychologa i pielęgniarki z Protokołem Stambulskim (zob. pkt. 5.2. raportu);
- 1.4. poddawanie wszystkich nowo przyjmowanych wychowanków badaniom lekarskim, w możliwie najkrótszym okresie od czasu przyjęcia do placówki. Badaniu przez lekarza powinny być też poddawani wychowankowie powracający do placówki z miejsc, gdzie mogli doświadczyć złego traktowania, np. doprowadzani przez Policję (zob. pkt. 5.2. raportu);
- 1.5. poddawanie niezwłocznym badaniom pielęgniarskim wszystkich nowo przyjmowanych wychowanków i powracających do niej z miejsc, gdzie mogli doświadczyć złego traktowania. Badanie powinno odbyć się z wykorzystaniem zasad zawartych w Protokole Stambulskim (zob. pkt. 5.2. raportu);
- 1.6. poddawanie dzieci, które mogły być ofiarą przemocy badaniom i opiece psychologa, zgodnie z zasadami zawartymi w Protokole Stambulskim (zob. pkt. 5.2. raportu);
- 1.7. odnotowywanie w rejestrze badań pielęgniarskich daty i godziny badania oraz informacji, czy nieletni posiada obrażenia, czy nie (zob. pkt. 5.2. raportu);
- 1.8. przeprowadzanie badań lekarskich i pielęgniarskich, poza zasięgiem wzroku i słuchu personelu niemedycznego, chyba że lekarz lub pielęgniarka

- prowadząca badanie wystąpi w konkretnym przypadku z prośbą innej treści (zob. pkt. 5.2. raportu);
- 1.9. demontaż krat w oknach (zob. pkt. 5.4. raportu);
 - 1.10. przeprowadzenie prac remontowych oraz naprawę lub wymianę zniszczonych mebli (zob. pkt. 5.4. raportu);
 - 1.11. usunięcie wulgarnych napisów w pokojach mieszkalnych oraz nadzór nad ich systematycznym usuwaniem (zob. pkt. 5.4. raportu);
 - 1.12. uzupełnienie tablic informacyjnych placówki o dane teleadresowe: Rzecznika Praw Obywatelskich (wraz z numerem bezpłatnej infolinii), organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw dzieci (np. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka), Sądu Rejonowego w Ostrowcu Świętokrzyskim, III Wydział Rodzinny i Nieletnich oraz dane rzecznika wychowanka (zob. pkt. 5.3. raportu);
 - 1.13. wyjaśnienie praktyki w przypadku chęci złożenia przez wychowanka skargi do instytucji zewnętrznej oraz ujednoczenie aktów wewnętrznych regulujących ten proces (zob. pkt. 5.3. raportu);
 - 1.14. dostosowanie MOW do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, zgodnie z przedstawionymi standardami, podczas planowanych modernizacji i remontów placówki (zob. pkt. 5.5. raportu);
 - 1.15. zapewnienie personelowi szkoleń z zakresu stosowania przymusu bezpośredniego, udzielania pierwszej pomocy oraz przeciwdziałania wypaleniu zawodowemu (zob. pkt. 5.6. raportu);
 - 1.16. zapewnienie personelowi superwizji (zob. pkt. 5.6. raportu);
 - 1.17. wskazanie, czy pracownicy MOW realizujący z nieletnimi Trening Zastępowania Agresji (TZA) posiadają certyfikat uprawniający do prowadzenia zajęć (zob. pkt. 5.6. raportu).

2. Prezesowi Zarządu Stowarzyszenia Akademia Rozwoju Socjoterapii:

- 2.1. Przekazanie środków finansowych na realizację zaleceń wymagających nakładów finansowych.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się również do **Dyrektora Ośrodka Rozwoju Edukacji** o udzielenie następujących informacji:

- czy posiada wiedzę o brzmieniu § 2 pkt. 1 Statutu placówki i czy w latach 2017-2018 kierował do niej nieletnich z niepełnosprawnością ruchową,
- czy dysponuje listą młodzieżowych ośrodków wychowawczych, które w swoich statutach wykluczają możliwość umieszczania w nich nieletnich z niepełnosprawnością ruchową,
- czy dysponuje wiedzą, które młodzieżowe ośrodki wychowawcze posiadają dostosowania do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo i w jakim zakresie są dostosowane, by móc kierować tam wychowanków z niepełnosprawnościami (zob. pkt. 5.5 raportu).